

U LUČIJINIM OČIMA

Artur Žapen

S holandskog prevela
Ivana Šćepanović

■ Laguna ■

Naslov originala

Arthur Japin
EEN SCHITTEREND GEBREK

Copyright © 2003 Arthur Japin

Elzi

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dank zij een subsidie van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds

Ova knjiga izdata je zahvaljujući pomoći Holandskog fonda za literarnu i prevodilačku produkciju

SADRŽAJ

I	
Blagodeti ljubavi.....	9
II	
Predivan nedostatak.....	79
III	
Theatrum amatorium	155
Postskriptum.....	245
Beleška o piscu i delu.....	249

I

BLAGODETI LJUBAVI

Mnogo toga što u početku postoji samo u mašti
pretvara se u stvarnost.
Đ. K.

Ako postoji nešto što umem, onda umem da volim. Možda to i nije nešto naročito, ali sam ponosna zbog toga. Naučila sam to onako kako pas lualica nauči da pliva kad ga strpaju u vreću od jute s ostatkom okota i bace u rečnu maticu.

Jedina sam koja je, van svih očekivanja, preživela. Sa kricima davljenika u ušima morala sam da naučim da volim.

Nisam potonula.

Izašla sam na obalu.

Volim.

Drugi ljudi nose svoju tugu u srcu. Nevidljiva, ona ih iznutra nagriza. Moj spas je bilo to što svoju tugu nosim spolja, gde niko ne može da je ne primeti.

AMSTERDAM 1758.

To večere, kada sam sve sagledala u novom svetlu, trebalo je, zapravo, da kao svakog četvrtka večeram sa gospodinom Džejmisonom, trgovcem kožom i duvanom na veliko, a posle toga možda da izađemo da igramo. Jedino zbog čega sam odlučila da odem u svoju ložu u pozorištu bilo je to što je dobar čovek morao da otkáže sastanak zbog napada kostobolje.

Nemoj me shvatiti pogrešno, uvek sam živela trezveno. Od trenutka kada me je zadesila nesreća i život počeo da bude nemilosrdan prema meni, uvek sam bila štedljiva. Morala sam jer dugo nisam znala šta mi donosi sledeći dan i da li ću imati šta da jedem. Da li će me neko zaštititi. Da li će me neko napasti i proganjati. Čak i kada sam u Amsterdamu stekla određeni status, uvek sam se ograničavala samo na odeću koja se od mene očekivala u krugovima u kojima sam se kretala i, naravno, na stvari neophodne za upražnjavanje mog zanata. Nikada sebi nisam dopuštala ekstravaganciju. Čak mi nije ni nedostajala. Ipak, poslednjih godina dozvolila sam sebi nešto: stalno mesto u Francuskom pozorištu na Ofertomu, koje sam posećivala kad god sam za to imala vremena.

Te večeri, sredinom oktobra, upravo sam se tamo zaputila. Kao i uvek, unajmila sam čamdžiju sa malim ali pristojnim čamcem. Bilo je hladno. Hladnoća na amsterdamskim kanalima drukčija je od one u Veneciji. Počinje mnogo meseci ranije, prodire u telo brže i oštrije, i smešta se pre u kosti nego u pluća. Ipak, više volim čamac od kočije. Ljudi na keju ne obraćaju pažnju na one koji pored njih prolaze vodom. Uneti su u svoje razgovore. Tako sam manje primetna. A sama mogu da ih proučavam do mile volje. Te večeri sam to ponovo radila, delom iz zadovoljstva, delom iz profesionalnih razloga.

Na krivini Herenhrahta pala su mi u oči dva gospodina. Jedan je bio Jan Rejherbos, berzanski trgovac, koji mi nije bio nepoznat. Bio je to prijatan udovac dobrog odgoja, dobrodržeći, lepo građen i bez zahteva. Njegovog pratioca nisam znala. Bio je tamnopus i upadljivog profila. Upravo me je to poslednje smesta privuklo. Njegova pojava odmah je ostavila na mene dubok utisak, mada nisam znala zašto. Zamolila sam čamdžiju da brže vesla, kao bismo se našli uporedo s njima. Proučavala sam nepoznatog. Lice mu je bilo duguljasto i nosio je plavu periku koja mu je dobro stajala. Nije bio naročito zgodan, ali je smesta u meni pobudio strast na način koji mi je bio nepoznat.

To me je ljutilo.

Navikla sam da ja budem ta koja pobuđuje želju.

Za moj ukus bio je suviše mršav, zaključila sam. Uz to, bio je obučen po poslednjoj pariskoj modi u žute svilene pantalone do kolena, koje su dopuštale da mu se vide čarape, zbog čega je izgledao smešno po toj hladnoći. Nije me više zanimalo te nastavih da razgledam druge pešake. Dok smo prolazili ispod Leidsebruha, Rejherbos i njegov prijatelj upravo su prelazili most i ja uhvatih delić njihovog razgovora. Razgovarali su na francuskom, jedan je govorio s mukom,

drugi tečno. Dopao mi se Francuzov glas te rekoh čamdžiji da zastane ispod lukova mosta. Tu smo sačekali u senci dok nisu nestali iz vida.

Da mi dekolte nije bio preterano dubok, da nisam neko ko nije bez greha, da mi večeras misli nisu bile tako daleko od uzvišenih, da nisam vrsta žene na koju viša sila ne bi potrošila ni petnaestak minuta svog vremena, možda bih još i pomislila da je sam Bog, ili čak i đavo, uredio čitavu stvar sebi za zabavu. Kakva podudarnost! Kako nam je retko podaren uvid u višu povezanost u okviru koje se odvijaju događaji u našem životu. Nisam čak ni sanjala šta me čeka, mada se sudbina godinama poigravala mojim životom. Sve to vreme bila sam na oprezu. I upravo sada, kada sam konačno pomislila da me više ništa ne čeka i počela da se dosađujem, život me je iz sve snage ščepao za gušu.

Ovoga puta ne mogu a da ne priznam kako neke katastrofe imaju značenje. Da ima smisla izdržati. Za to mi je pružen dokaz. Ili, u svakom slučaju, ako Bog bude hteo, taj dokaz će mi biti pružen.

Kao obično, sela sam na svoje stalno mesto odmah pošto je predstava počela da bih uznemiravala što manje ljudi. Izvođena opera bila je stari pastoralni komad koji je nedavno pretočio u muziku neki kompozitor iz Grenobla. Većinu uloga tumačili su stalni pevači pozorišta, i miljenici su bili pozdravljani ovacijama. Glavnu ulogu, pastiricu, tumačio je sopran koji je u toj ulozi poženje slavu širom Evrope.

Na polovini prvog čina zakuca na vrata moje lože Jan Rejherbos.

„Kakvo iznenađenje“, rekoh. „Pojma nisam imala da volite pozorište. Ne mogu da se setim da smo se ovde ikada videli.“

Bio je suviše dobro odgojen da bi pokazao svoju nelagodnost što razgovara sa mnom, ali se trudio da ga iz sale ne vide. Na to sam se navikla. To nije povređivalo moja osećanja i nisam mu zamerala.

„Moram priznati da je muzika suviše neprirodna mome uhu, ali šta ja o tome znam? Ne, imam gosta, prijatelja iz Francuske. On je u poseti našem gradu u ime francuskog trezora i želi da svako veče poseti jedno od pozorišta, kako je navikao u Parizu. Bili smo u parteru...“

Rejherbos odstupi korak u stranu. Preda mnom se ukaza njegov gost, kojeg mi predstavi kao *Monsieur le Chevalier de Seingalt*.

„Ta mesta u parteru prodali su nam uveravajući nas da pružaju najbolji pogled na predstavu“, reče čovek na francuskom. Poklonio se i poljubio mi je ruku. „Ali niko nas nije upozorio da se ono što će večeras biti najzanosnije neće nalaziti na pozornici.“

Već sam čula sve što muškarac može da kaže ženi. Komplimenti spoljnjem izgledu uvek mi zvuče pomalo tužni, naročito pri prvom susretu. Onda su već od samog početka pohabani zbog svoje prinudnosti. Tada moraju da obave zadatak u koji sami ne veruju, kao kad bi teški ratarski konji morali da izvedu neku tačku dresure. Neke žene žive za lepe reči. Ja više volim da je bez toga. Ali kako muškarac to može znati? On se nada da nam time pričinjava zadovoljstvo.

Ljubazno ponudih gospodi mesta pored sebe u loži. Jan se sakri iza zavese, ali Sengal stupi napred bez ustručavanja. Stajao je tamo potpuno izložen pogledima iz sale. Žuta svila njegove upadljive odeće izgledala je kao da na nju pada svetlost sveća sa prednjeg dela pozornice.

Tek kada su u nas bile uperene sve oči, on sede i namerno privuče stolicu mojoj. To je moglo da znači dve stvari: ili mu Jan nije ništa ispričao o meni, ili mu je ispričao sve, ali se gospodin *chevalier* nije bojao ni đavola. Bilo kako bilo, odlučih da mi se sviđa.

Ostatak arije saslušali smo ćuteći. Sve vreme sam osećala Sengalov pogled uprt u mene. Pokušavao je da kroz čipku koju sam nosila kao veo otkrije crte mog lica. Znala sam da mu to neće uspeti, ali me je ipak uznemiravalo. Morala sam da kontrolišem disanje kako ne bih odala svoje uzbuđenje. Njegove oči, krupne i crne ispod teških kapaka, nastavile su da lutaju, ponekad i po mom telu, ponekad i gore, u nadi da će uhvatiti izraz mojih očiju.

Kada su se za vreme pauze upalili veliki lusteri, pomerih se da bih bila u senci. *Chevalier* me obavesti da je odseo u *L'Etoile d'Orient*, na uglu Nesa i Ulice Kajper. Ispriča kako je nedavno došao iz Pariza sa zadatkom da prodaje francuske obveznice, čija je vrednost tamo pala zbog rata, i tako ublaži finansijski položaj Francuske. Neprekidno je pokušavao da uhvati moj izraz. Uzalud. Na kraju je upitao ono što se još niko na njegovom mestu nije usudio: da li bih mu, u ime prijateljstva koje mi je ponudio, dozvolila da mi na tren vidi lice. Očigledno nije bio navikao da mu žena nešto odbije, jer je to kasnije pokušao još jednom, manje pristojno. Na kraju je direktno upitao zašto mu ne podarim ono što toliko želi.

„Kada biste posedovali neki skupoceni dragulj“, rekoh, „zar biste dozvolili da ga svako gleda?“

„U pravu ste, sakrio bih ga.“

„Upravo tako se i ja staram o sebi, *monsieur*. Brižljivo.“

Jednog dana odlučih da nosim veo. Neverovatno kakav je to utisak ostavljalo na muškarce. Oni najviše žele ono što im je zabranjeno. Muškarac čezne za onim što mu je uskraćeno. Radije bira ono što mu je nepoznato nego što mu je poznato.

„Dragulj koji vi posedujete mora da je jedinstven na svetu“, durio se spasilac Francuske, a njegov pogled vragolasto pređe preko mog golog vrata, „sudeći po tome što svoje ostale dragocenosti, za koje bi svako počinio ubistvo, izlažete bez problema.“

„Odustanite, gospodine“, podsmehnuh mu se, „borba je neravnopravna.“

Tako sam se još neko vreme poigravala njime i gospodari-la situacijom, kad on začuta i napravi se kao da su mu pažnju privukli pevači koji su se opet pojavili na pozornici. Da bih mu podržala nadu, stavih pred njega na pliš otvorenu lepezu, znak prepoznatljiv u celoj Evropi.

Godinama sam navikla da sebe vidim tuđim očima. Odrđivala sam sebe po tome kako su reagovali na mene. Tuđi pogledi su mi govorili ko sam. Onda mi pade na pamet da se zaštitim od svega toga.

U početku sam pokrivala lice samo kada izlazim iz kuće. Ograničavajući sebe na takav način, doživela sam slobodu kakve se sećam samo iz najranije mladosti. Od tada živim kao da sam se ponovo rodila. Dokle god me drugi ne vide, nemam potrebu da vidim sebe. Oslobođena slike o sebi, mogu ponovo bezbedno da se krećem po svetu, kao deca među odraslima. Oni me više ne gledaju kao jednog od njih i zato

mi dopuštaju više. Ne moram da se pridržavam njihove ozbiljnosti. Dok sede za stolom, zamišljam kako puzim po podu između njihovih nogu. Dete oseća sud odraslih, ali ga ne uzima suviše ozbiljno. Tako maskirana, otkrila sam ponovo onu nekadašnju bezbrižnost. To mi je toliko godilo da sam poslednjih godina svoj veo retko kad skidala i kod kuće, ponekad čak ni kad sam sama. U svakom slučaju, zaklanjam se velom dok radim svoj posao. Tome pripisujem svoj uspeh.

Pastirska igra uzela je dramatičan obrt. Otac mladog posednika opominje pastiricu. Razbaštiniće sina koji je u nju zaljubljen ako se njome oženi. Da bi sačuvala sreću svog dragog, ona se pretvara da voli drugoga. Onda napušta svoje stado i odlazi u manastir. Upravo kada je postala Hristova nevesta, na vratnice zakuca zaljubljeni mladić. Bio je sve otkrio, ali bilo je prekasno. Još jednom može da joj vidi lice. A onda ona zauvek nestaje u kaluđerskom ogrtaču.

„Kakvo unakaženje!“ uzdahnu Sengal kada sopran nestade u halji. Izgledalo je da je iskren i nije bio svestan šta je rekao. „Sakriti nešto tako lepo, to se ipak mora smatrati smrtnim grehom?“

„Prosudivanje naših greha, gospodine, prepuštam onome ko ih je izmislio.“

On me pogleda i prasnu u smeh.

„Možda bi mi On tom prilikom mogao objasniti zašto se neko kao vi dobrovoljno skriva.“

Ubrzo posle toga sklopih lepezu i sklonih je. Junakinje koje se nepotrebno žrtvuju ne mogu računati na moje simpatije. Ljute me takve guske kod kojih razum prevagne nad osećanjima i uvek mi je milo kada dobiju ono što su zaslužile. Nisam dogledala čin do kraja i zamolila sam gospodu da

mi oprostite što odlazim. Taj pastoralni komad veoma me je uznemirio, a ja idem u operu da bih se zabavila, ne da se potresam.

Već mi je često zamerano što se krijem iza vela, ali istina je suprotna.

Skrivam svet.

Spustila sam veo ispred njega.

Kroz to tkanje od čipke i svile svet izgleda mnogo blaži.

2

Ne sećam se nikakvih granica. Pazijano, imanje na kojem sam rođena, pružalo se preko bregova dokle ti pogled dopire. Vrata su uvek bila otvorena. Mogla sam da idem kuda sam htela. Da šetam satima i da mi je i dalje sve poznato. Kada bih ujutru jurila neku pticu ili leptirića, mogli su bez brige da me puste da im se izgubim iz vidokruga, jer oko podne bi me uvek domamili kući kuhinjski mirisi koji su se širili preko polja. Još dok sam bila sasvim mala, drugovala sam sa konjima na livadi, a kasnije su mi dopuštali da ih jašem neosedlane, s petama u njihovim bokovima i držeći se za grivu. Moji drugari u igri bili su nadzornikovi psi i pilići iz dvorišta za živinu. Zajedno smo se valjali po zlatnožutim obroncima i jurili kroz šumu. Potoci u dolinama bili su plitki i topli i sve do mog desetog rođendana bilo je zabranjeno postavljati lovačke zamke. U Pazijanu nije bilo nikakvih opasnosti. Nije bilo ničega što mi je ograničavalo sreću. Tako je moje detinjstvo proteklo bez straha i prosuđivanja.

Nisam imala nikakvog razloga da mislim kako je u ostatku sveta drukčije.

Prvo sam osećala a onda mislila, kao svi ljudi. Tek kada su počeli da me obrazuju, naučila sam da razlikujem činjenice i da ih imenujem. Ono što sam naučila nikada nisam smatrala značajnijim od onoga što sam po prirodi znala. Još uvek sam neko ko nerado prihvata stvarnost. Rado se zavaravam mišlju

da je još uvek sve moguće. Imam za to dara. Čak kada bi i sam đavo stajao preda mnom, ubedila bih sebe da me je posetio anđeo. Toliko sam u tome vešta da bih i Lucifera navela da se dvoumi. Tako se manje plašim.

Verujem u snove. Prvih četrnaest godina svog života živela sam u jednom snu. Shvatam ih. Bliski su mi. Ali to ne znači da ne vidim istinu. Zapravo, vidim je veoma jasno. Stiskam oči pred zaslepljujućom svetlošću. Tako mogu da se osećam bezbednije, dok mi sumpor prlji nos.

Tih prvih godina mislila sam da je Pazijano naš. Od žitnih polja u Skvacareu, gde se sunce rađa, do Rivarote, gde se početkom novembra skupljaju rode da prezime. Od jelenske šume od Kodopea do Azanela, gde sunce uveče zalazi za ruševine tvrđave Montefeltro. Naprosto nisam imala nikakav razlog da verujem kako mi ne pripada sopstveni svet.

Imanje je zapravo pripadalo grofici od Montereala, koja je tu provodila leto iz zdravstvenih razloga. Imala je muža, grofa Antonija, koga je strasno volela, ali on je živio u Milanu sa ljubavnicom. S njime je imala kćer Adrijanu, koju smo, zapravo, retko vidali jer je boravila u Veneciji sa svojim francuskim pedagogom, *monsieur* De Pompinjakom.

U poređenju sa drugim plemićkim porodicama, bogatstvo Monterealovih bilo je skromno. Bez neprestane brige i pažljivog planiranja Adrijana bi kasnije imala veoma male izgleda na bračnom tržištu. Konkurencija u boljim venecijanskim krugovima je pogubna. Da bi se izborila za svoj položaj, devojka je od rane mladosti morala da blista na velikim zabavama, ne samo u vreme sezone već i leti u letnjikovcima na Brenti i u najvažnijim letnjikovcima Veneta.

Bez svoje kćeri grofica se osećala usamljena u Pazijanu i imala je na pretek ljubavi, koju je usmerila na mene. Volela je kada sam se igrala u salonu i navikla se na moje društvo. Čak

i kada je imala goste a videla bi me na travnjaku kroz otvorena vrata, pozvala bi me unutra i uzimala me na krilo. Zvala sam je „tetka“ i mislila sam da spada u našu porodicu.

Jednog dana u proleće došao je jedan grofičin rođak da kod nje stanuje. Pobegao je iz Kjođe, gde su se pojavile velike boginje, i doveo sa sobom malog sina od šest godina, upravo koliko je i meni bilo. Sprijateljili smo se. Vodila sam ga unaokolo po svom raj, ali je izgledalo kao da on ništa ne primećuje. U dvorištu za živinu odabrala sam paperjasto pile i poklonila mu ga, ali on je slegnuo ramenima i pustio ga. Na brzaku reke pokazala sam mu kako se hvataju vilini konjici, koji su poigrali među vodenim kapljicama, a da ne budu povređeni. Zainteresovan, on uze insekta od mene i izjavi kako hoće da bude doktor. Onda mu otkide krila i pokuša da ga isceli vezujući iverke za njega. Kada je ubrzo posle toga kao konjanik uzjahao jednog od pasa i počeo da ga mamuza, pas ga je ujeo. Meni je to izgledalo pravično. Pas ga nije čak ni raskrvario, ali je dečak od toga napravio dramu. Odjurio je ocu i tražio da upravitelj još istog dana ubije svoje pse. Otac je lično nadgledao kada su ih trpali u jutane džakove. Bila sam neutešna. Grofica me je uzela kraj sebe na sof, zagrlila me kao da će i mene izgubiti i pomno me ljuljuškala.

„Vidiš, dete“, šaputala je. „Vidiš šta se događa kad nekome dopustiš pristup onome što ti je najdraže.“

Ubrzo posle toga dečak i njegov otac odoše u Demonu pošto se opaka bolest pred kojom su pobjegli nije pojavila u višim oblastima. U stvari, grofica je zatražila od nećaka da ode. Ovaj je mene za to okrivio i, dok je ulazio u kola, proderao se ljutito da je bilo neodgovorno pustiti dete visokog roda da se igra sa kćerkom kuhinjske sluškinje.

Te večeri mati mi je objasnila razliku između slugu i plemenitih. Rekla je kako mi grofica nije prava tetka i da mi na

imanju nemamo nikakva prava, već tamo živimo kao potčinjeni i zavisimo od dobrote vlasnice.

Time se moj život u Pazijanu nije nimalo izmenio. Bila sam slobodna kao i uvek u prirodi i mogla sam da ulazim u gospodarsku kuću kao i pre. To mi nije bilo ništa manje drago. Grofica od Montereala volela me je podjednako kao i dotada. Ipak, izrodila se neka tuga. Nije to bilo moje umišljanje. Čitavog sledećeg leta svetlucala je u žitu, a te zime sam je čula i u gakanju gusaka.

Malo ljudi shvata moć reči. Bilo koja, izrečena tek tako, može da promeni svet. Istina se, zapravo, ne sastoji samo od onoga što vidiš. Zato je njena vrednost samo relativna. Veoma sam u tome oprezna.

Uostalom, moja mati nije bila služavka. Zajedno sa ocem vodila je domaćinstvo i bila je odgovorna za posluhu i staranje o gostima.

Očeva porodica bila je već pet generacija u službi Monterealovih kada je mati kao mlada devojka posetila imanje prvih meseci 1728. godine. Nije postojala nikakva namera da tu i ostane. U to vreme ona je učila zanat kod svog oca i putovala je s njime da bi nadgledala postavljanje monumentalnih ogledala koja je kreirao specijalno za veliki salon u Pazijanu. Težak posao obavljalo je nekoliko mesnih šumara, među kojima je bio i moj otac, koji su za tu svrhu bili privremeno oslobođeni svojih uobičajenih obaveza. I pored hladnoće napolju radili su goli do pojasa, potpuno preznojeni od postavljanja divovskih umetničkih dela, te su se prozori salona maglili.

Dedina slava prostirala se i izvan Venecije Đulije. Njegovi dizajni mogu se naći od Beča do Milana. Pri izradi ogledala koristio se tehnikom koju je naučio na putovanjima za Tiflis

i Carigrad: gravire nije pravio na prednjoj strani stakla, već u raznim slojevima ispod žive na poleđini. Raskošne predstave koje je sam dizajnirao, i kojima se divio i veliki Tijepolo, stvarale su iluziju izuzetne dubine. Ispod stakla kao da je bila neka druga, neuhvatljiva dimenzija, blistava i vilinska, u kojoj se svetlost odbijala na način nepoznat u našem kraju. Godinama je bila moda da deda dekoriše kuće. Slike, prozori i vrata dobijali su ramove od njegovih ogledala, a da bi iznenadili goste, ljudi su davali da im se čak i stolovi i stolice naprave od stakla da bi deda mogao da ih izrezbari svojim tajnim postupcima. Svaki budoar i svaki salon bio je tih godina prepun drangulija koje je deda napravio na taj način. Njegova popularnost dostigla je vrhunac kada je razvio metodu kojom je na zadnju stranu stakla nanosio bakarni prah i zlatne listiće, što je staklu davalo blag sjaj, tako da je svako ko se ogleda dobijao sopstveni laskavi lik bez svih onih svakodnevnih fleka i nesavršenosti. Velike porodice iz Venecije radije su kupovale njegova ogledala nego ona iz Murana, tako da još uvek u palatama Močeniga, Venijera i Corcija onaj ko se pogleda u ogledalo vidi sebe u blažem vidu i uokvirenog neuhvatljivim pojavama kreiranim dedinom rukom. U vreme kada sam došla na svet, plemstvo je prešlo na nov pomodni hir. Dedina slava je prošla. Njemu to nije smetalo. Njegov uspeh je zahtevao mnogo od njega. Posle dugogodišnjeg rada po porudžbini vratio se izvoru svoj umeća, gde nije morao da ugađa nikome do sebi. Otada nije više radio kao zanatlija već kao umetnik. Ono što je pravio jedva da je još iko tražio, osim malog broja vernih mušterija, ljudi od ukusa, koji su delili njegovu fascinaciju i s vremena na vreme davali mu porudžbine. Među tim poštovaocima dedine umetnosti bila je i grofica od Montereala, koja je povodom rođenja svoje kćeri renovirala veliku balsku dvoranu u Pazijanu.